

ρὰ τὰς ὄχθας τῶν Ἑλβετικῶν λιμνῶν προΐστω-
ρικαὶ κατοικίαι· διετηρήθη δὲ τὸ τοιοῦτον εἶδος
τῶν κατοικιῶν ἐν Ἑλβετίᾳ κατὰ τοὺς προϊστο-
ρικοὺς χρόνους μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ χαλκοῦ.
Ἐνίοτε αἱ καλύβαι εἰσὶν ὠχρωμέναι ὡς αἱ καμ-
πόγκ τῶν Δαυάκων τοῦ Βόρνεω ἀκρωτηρίου.

Αἱ πρῶται πόλεις ἀρχὴν ἔσχον τὴν συγκέν-
τρωσιν τοιοῦτων καλυβῶν εἰς τοὺς πρόποδας
συνήθως ἢ κύκλῳ φύσει ὀχυρᾶς τινος θέσεως, κα-
ταλλήλου ὅπως χρησιμεύσῃ ἐν ἀνάγκῃ ὡς κα-
ταφύγιον εἰς τοὺς κατοίκους· τὰς τοιαύτας θέ-
σεις οἱ μὲν Πελασγοὶ ἐκάλουον *larissas*, οἱ ἀρ-
χαιοὶ Ἕλληνες ἀκροπόλεις, οἱ Ἴταλοὶ *arces*
καὶ οἱ Γαλάται *oppida*. Ἡ δ' ἀνάγκη εὐρυτέ-
ραν οἰκημάτων, ἵνα ἐν αὐτοῖς ἀποταμιεύωνται
αἱ κοινὰ τροφαὶ καὶ τὰ λοιπὰ ἐφόδια, καὶ γί-
νονται αἱ συνδιασκέψεις, προεκάλεσε τὴν οἰκο-
δομὴν τῶν κυρίως καλουμένων οἰκιῶν. Ὑπόδειγ-
μα τῶν πρώτων οἰκιῶν παρέχουσιν αἱ πάγκα
τῶν Δαυάκων τοῦ Βόρνεω, χρησιμεύουσαι καὶ ὡς
μέρη συνδιασκέψεων καὶ ὡς ξενῶνες. Εἰσὶ δὲ
αὐταὶ ὀκτάγωνα οἰκοδομήματα, ἀπολήγοντα εἰς
ἐξείαν κορυφήν, ὁπόθεν κατέρχονται διὰ κατα-
πακτῆς.

Ἐν ταῖς χώραις, ἐν αἷς εὐρίσκετο ἄφθονος
πηλὸς καὶ ἄργιλος, δὲν ἐβράδυναν ν' ἀνεγείρωσι
πηλοκτίστους οἰκίας, οἷαι ἦσαν αἱ τῶν Γαλα-
τῶν (*lutea aedificia*). Τὰ σπήλαια ἐνέπνευσαν
τὴν ιδέαν τῶν λιθίνων οἰκοδομῶν· τοιαῦται ὁ-
μως κατ' ἀρχὰς ἐγένοντο ἀποκλειστικῶς πρὸς
κοινὴν ἄμυναν, τὰ δὲ ἀνεγερθέντα φρουρία καὶ
αἱ ἀκροπόλεις συνίσταντο ἐκ μεγάλων ἀκατερ-
γᾶστων (*ἀργῶν*) λίθων, πυνηροσμένων ἀλλή-
λοις ἄνευ πηλοῦ ἢ ἀσβέστου ἐν τοῖς διακένοις,
συνεχομένων δ' ἀλλήλοις μόνον διὰ τοῦ ἰδίου
των βάρους. Τοιαῦτά εἰσι τὰ καλούμενα *μεγα-
λιθικὰ μνημεῖα*, ὧν πολλὰ σώζονται ἐν Γαλλίᾳ,
ἐν Ἀγγλίᾳ, ἐν Σκανδιναυίᾳ, πρὸς δὲ ἐν Ἰνδο-
στᾶν καὶ ἐν τῇ Βορείῳ Ἀφρικῇ, καὶ ὧν ἡ οἰκο-
δομὴ εἶναι παναρχαιοτάτη. Τὰ ἀρχαῖα οἰκήμα-
τα τῆς Σκηνίας, τὰ ἐπιχαλούμενα *Γάργουρ*, καὶ
χρονολογούμενα ἀπὸ τῆς λιθίνης ἐποχῆς, δὴ-
ναι καὶ νὰ χρησιμεύσῃσι περιεργότατα ὑποδείγ-
ματα τοιοῦτων ἀρχιτεκτονικῶν ἔργων. Τὰ κυ-
κλώπεια τείχη, τὰ ἀποδιδόμενα εἰς τοὺς Πελασ-
γοὺς, συνηθέστατα δ' ἐν Ἑλλάδι καὶ Ἰταλίᾳ,
τὰ ἀρχαῖα περουβιανὰ ἰδρύματα, τὰ ἐν Κούζκο
εὐρεθέντα, ἰδίως δὲ τὰ ἐν τῷ φρουρίῳ Σακσα-
χουαμάν, ἀνήκουσιν εἰς ἐποχὴν πολιτισμοῦ λίαν
προκεχωρημένου. Ἐν τῇ νήσῳ Θηρασίᾳ ἀνεκα-
λύφθησαν ὑπὸ πυκνὸν στρώμα λάθας κυκλώπεια
τείχη, ἅτινα φαίνονται ἀρχαιότερα καὶ αὐτῆς
τῆς πελασγικῆς ἐποχῆς· τοῦτο δὲ καταδεικνύει
ὅτι τὰ λίθινα οἰκοδομήματα ἦσαν γνωστὰ πρὸ
ἀμνημονεύτων χρόνων. Προφανῆς δὲ τοῦτου ἀπό-
δειξις εἶναι ἡ τελειοποίησις τῆς οἰκοδομικῆς, ἡ
ἐμφανισθῆ ἐν ταῖς πυραμίσι τῆς Αἰγύπτου,

αἵτινες ἀνηγέρθησαν πρὸ τετρακισχιλίων ἴσως·
δὲ καὶ πεντακισχιλίων ἐτῶν, καὶ αἱ τοῦ Γεοτι-
χουακάν ἐν Μεξικῷ, ἀριθμοῦσαι ἴσως καὶ αὐταὶ
πλέον τῶν εἴκοσιν αἰώνων ὑπαρξίν. Οἱ Κουσχί-
ται, οἱ Αἰγύπτιοι, οἱ Κινέζοι συνώκισαν πόλεις
πρὸ τετρακισχιλίων ἢ πεντακισχιλίων ἐτῶν, κατὰ
τινας ἀσφαλεῖς χρονολογίας.

*Ἐπιτα συνέχεια.

**

ΛΑΖΑΡΟΣ ΚΟΥΝΤΟΥΡΙΩΤΗΣ

Ἡ ἐπανάστασις ἡμῶν ἔχει τοὺς ἐνδόξους τῆς
ἄνδρας. Τὰ ὀνόματα αὐτῶν, ἀστέρες φαεινοὶ
ἐπὶ τοῦ στερεώματος τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν εὐκλείας,
ἐνεγράφησαν εἰς τὴν μεγάλην βίβλον τῆς ἱστορίας,
καθὼς εἶναι ἐγγεγραμμένα μὲ γράμματα σεβασ-
μοῦ καὶ ἀγάπης καὶ εἰς τὰς καρδίαις ὅλων ἡμῶν.
Ἄλλ' ὅταν ἡ ἱστορία ζητήσῃ τὸν ἐκπροσωποῦντα
τὴν μεγάλην ταύτην ἐποχὴν ἄνδρα, καθὼς, ἄλ-
λος ὑπὸ μίαν καὶ ἄλλος ὑπὸ ἄλλην ιδιότητα, εἰς
ἀνὴρ ὡσεπιτοπολὺ ἐκπροσωπεῖ ἐκάστην τῶν με-
γάλων τῆς ἱστορίας ἐποχῶν, καθὼς ὁ Μωϋσῆς τὴν
λύτρωσιν τῶν Ἑβραίων, καθὼς ὁ Θεμιστοκλῆς τὴν
σωτηρίαν τῆς ἐλληνικῆς αὐτονομίας, καθὼς ὁ
Ἀλέξανδρος τὴν διάδοσιν τοῦ ἐλληνικοῦ πο-
λιτισμοῦ, καθὼς ὁ Βρούτος τὴν γέννησιν τῆς
ῥωμαϊκῆς ἐλευθερίας, καθὼς ὁ Τέλλος τὴν ἀπε-
λευθέρωσιν τῆς Ἑλβετίας, καθὼς ὁ Βασιγκτῶν
τὴν καθίδρυσιν τῆς ἀμερικανικῆς δημοκρατίας,
καθὼς ὁ Ναπολέων τὸν ἐγκεντρισμὸν τῶν ἀρχῶν
τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὰ διάφορα
τῆς Εὐρώπης ἔθνη, ὅταν, λέγω, ἡ ἱστορία θε-
λήσῃ νὰ διακρίνῃ τοιοῦτον κατὰ τὴν ἐπανάστα-
σιν ἡμῶν ἄνδρα, καὶ ὡς τοιοῦτον ζητήσῃ τὸν
πλέον ἀναγκαῖον, τὸν πλέον ἀπαραίτητον εἰς
τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἐπαναστάσεως ταύτης, τὸν
ἄνθρωπον τοῦ ὁποῖο ἡ ὑπεροχὴ ὑπῆρξε μεταξὺ
τῶν συγχρόνων αὐτοῦ ἀδιαφειλονίκητος, ὦ!
τότε, χωρὶς ν' ἀδικηθῇ κάνεις, χωρὶς νὰ παρα-
γνωρισθῇ κάνενὸς ἀρετῆ, κάνενὸς ἀξία, κάνενὸς
κατὰ τὸν ἀγῶνα αὐτὸν συντελεστικότητος, ὡς ἀν-
τιπρόσωπος τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως θέλει
ἐμφανισθῆ ὁ Λάζαρος Κουντουριώτης.

Καὶ ἡ ἐλληνικὴ ἐπανάστασις ἔχει διὰ τοῦτο
ἀφορμὴν νὰ σεμνύνεται καὶ νὰ καυχᾶται. Ὁ
ἀνὴρ οὗτος δὲν εὐρέθη ποτὲ εἰς τὰ πεδία τοῦ
Ἄρεως· ξένος ὑπῆρξε καὶ αὐτοῦ τοῦ στοιχείου
διὰ τοῦ ὁποῖο ἰδίως ἐπενήργησεν εἰς τὴν σω-
τηρίαν τῆς πατρίδος, τοῦ ναυτικοῦ· οὔτε πολι-
τικῶς διεύθυνε τὰς ἡνίας τοῦ Κράτους, οὔτε δι-
πλωματικῶς διεξήγαγεν ἐπωφελεῖς μετὰ ξένων
ἐπικρατειῶν διαπραγματεύσεις. Θέσιν δημοσίαν
δὲν κατέλαβε ποτέ· ἔζησεν, ἐπολιτεύθη καὶ ἀ-
πέθανεν ἀπλοῦς ἰδιώτης. Ἄλλ' ἐνόησεν ὅτι ἡ
θέσις εἰς τὴν ὁποίαν εὐρέθη ἦτον ἡ καταλληλο-
τέρα πρὸς τὸν ἐθνικὸν σκοπὸν, καὶ ἐκεῖ ἔμεινε,
καὶ ἐκεῖθεν εἰργάσθη τὴν σωτηρίαν τῆς πατρί-

δος. Ἐφάνη δὲ μέγας εἰς τὴν ἀπόφασίν του ταύτην, μέγας ὅπως δὲν ἤθελε φανῆ δι' ὅλων τῶν πομπῶν τίτλων μὲ τοὺς ὁποίους εἰς τὴν ἐξουσίαν του ἦτον νὰ στολισθῇ.

Ὁ Θεὸς ἔδωκεν εἰς τὸν ἄνδρα τοῦτον τὸν πλοῦτον. . . ὄχι, ἔσφαλα· ὁ Θεὸς ἔδωκεν εἰς τὸν ἄνδρα τοῦτον τρία εἶδη πλοῦτου· τὸν πλοῦτον τοῦτον τὸν ὑλικόν, τὸν ὁποῖον ἀφειδῶς ὡς ὀλίγοι, ἐπωφελέστερον δὲ ὡς οὐδεὶς, ἐπρόσφερον ὀλοκυτόμαξ εἰς τὸν βωμὸν τῆς πατρίδος.

Ἄλλ' ἔδωκε συγχρόνως εἰς τὴν καρδίαν του τὸν πλοῦτον τῆς εὐγενεστερᾶς τῶν κοινωνικῶν ἀρετῶν, τὸν πλοῦτον τοῦ πατριωτισμοῦ· ποτὲ πατριωτισμὸς δὲν ἐπλημύρησεν ἀφθονώτερος ἀνθρώπου καρδίαν· ὅθεν καὶ ὑπῆρχαν ἐν αὐτῇ ἀφθόνως ὅλα τοῦ πατριωτισμοῦ τὰ εἶδη· ὡς καὶ αὐτὸς ὁ λεγόμενος πατριωτισμὸς τοῦ κωδωνοστασίου εἰς αὐτὸν ἦτον μέγας καὶ εὐγενής· ὄχι πολέμιος, ἀλλ' ὁ καλῆτερος καὶ συντελεστικώτερος ὑπῆρξεν τοῦ μεγάλου τῆς ὅλης πατρίδος πατριωτισμοῦ.

Εἶχε καὶ ὁ νοῦς του τρίτον ἄλλον πολύτιμον πλοῦτον, πλοῦτον σπάνιον, πλοῦτον δυσεύρετον, τὸν πλοῦτον τῆς τιμαλφεστερᾶς καὶ τῆς δυσκολωτέρᾶς τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων, τῆς γνώσεως ἐκείνης ἣτις σπανίως ἐνοικεῖ εἰς τὸν νοῦν τῶν ἀνθρώπων, τῆς γνώσεως ἐκείνης διὰ τὴν ἔλλειψιν τῆς ὁποίας πράττονται τὰ μεγαλῆτερα ἀτοπήματα, τὰ μεγαλῆτερα λάθη, ματαιώνονται αἱ καλῆτεροι διαθέσεις, μακραίνονται αἱ χρηστότεροι ἐλπίδες· τῆς γνώσεως ἐκείνης τῆς ὁποίας εἶναι εὐτυχεῖς ὅσοι δὲν στεροῦνται παντάπασι, ἀλλ' ἔχουν καὶ μικρὸν κἂν αὐτῆς μέρος. . . τοῦ Γνωθὶ Σαυτόν. Τὴν γνῶσιν ταύτην εἶχεν ἄφθονον ὁ μακαρίτης Ἀλέξανδρος Κουντουριώτης. Δι' αὐτῆς ἠδυνήθη, δι' αὐτῆς κατώρθωσε νὰ καταστήσῃ ἐπωφελεὲς μέχρι λεπτοῦ τὰ τάλαντον τῶν μέσων καὶ τῶν δυνάμεών του. Τί περισσότερον ὁ Θεὸς, ἢ πατρίς, ὁ κόσμος, ἢ ἱστορία δύνανται ν' ἀπαιτήσωσιν ἀπὸ τὸν βίον ἀνθρώπου;

Οἱ ἀρχαῖοι, ἐγκωμιάζοντες τοὺς νεκροὺς, συνείησαν πολλάκις ν' ἀρχίζωσιν ἐκ τοῦ ἐπαίνου τῆς γεννησάσης αὐτοὺς πόλεως. Περὶ τοῦ Ἀλξάνδρου Κουντουριώτου εἶναι ἀδύνατον νὰ λαλήσῃ τις, χωρὶς νὰ λαλήσῃ συγχρόνως καὶ περὶ τῆς Ἰδρας· τόσον τὰ δύο ταῦτα φαίνονται συνδεδεμένα καὶ ἀχώριστα, τόσον ἐπενήργησαν ἐπ' ἄλληλα εἰς τὸ μέγα ἔργον εἰς τὸ ὁποῖον θαυμασίως συνετέλεσαν, καὶ διὰ τὸ ὁποῖον δικαίως ἐδοξάσθησαν. Οὔτε ἢ Ἰδρα χωρὶς τοῦ Κουντουριώτου, οὔτε ὁ Κουντουριώτης χωρὶς τῆς Ἰδρας ἤθελαν δειχθῆ ὅπως ἐδείχθησαν.

Ὁ ἑλληνικὸς ἀγὼν προήχθη ἐν μέσῳ θυμαίων ἀληθῶν ἀνδρίας, καρτερίας καὶ ἀφοσιώσεως· ἢ Ἑλλάς ἅπασα κινήθησα ἀπέδωκε τὸν φόρον τῆς πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς μεγάλης ταύτης

ἐθνικῆς ἐπιχειρήσεως. Ἄλλ' ἢ βοήθεια τὴν δόξαν συνεισέφεραν αἱ τρεῖς ναυτικαὶ νῆσοι διακρίνεται πάντοτε ὡς ἡ ἀναντιρρήτως συντελεστικώτερα, διότι τὸ ναυτικὸν ὑπῆρξεν ἡ πρώτη σχηματισθεῖσα τακτικὴ τοῦ ἔθνους δύναμις, διὰ τῶν ἀφθόνων καταβολῶν τῶν κατοίκων τῶν νήσων τούτων· εἰς τὸ ναυτικὸν ἐφάνη ἡ ἀσυγκρίτως μεγαλῆτέρα ὑπεροχὴ τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Τούρκων· διὰ τοῦ ναυτικοῦ ἠλώθησαν τὰ πλεῖστα καὶ τὰ ἰσχυρότερα τῶν φρουρίων, καὶ ὑπεστηρίχθη ἡ κεντρικὴ ἐθνικὴ ἐξουσία. Ὑψόνει δ' ἔτι μάλλον τὴν ἀξίαν τῆς συντελεστικῆς ταύτης τῶν τριῶν νήσων ἐνεργείας ἢ περιστασις τοῦ ὅτι τὰ μέρη ταῦτα τῆς Ἑλλάδος ἠσθάνοντο ὀλιγώτερον τὴν τουρκικὴν τυραννίαν, διότι αἱ νῆσοι αὗται ἀπελάμβαναν μεγάλα προνόμια, τούρκους δὲν εἶχαν οὔτε κατοίκους οὔτε διοικητὰς, ἐδιοικοῦντο εὐνομούμεναι ἀφ' ἑαυτῶν, οἱ φόροι τῶν ἦσαν ὀλίγοι, καὶ ἡ εὐπορία τῶν ἐκ τῆς ναυτιλίας καὶ τῆς ἐμπορίας μεγάλη. Δὲν ἐδίστασαν μολαταῦτα νὰ ὑπακούσωσιν εὐπειθῶς οἱ κάτοικοί των, πρόκριτοι καὶ λαὸς συγχρόνως, εἰς τὴν φωνὴν τῆς πατρίδος, καὶ, ἀφειδουντες παντὸς πράγματος, νὰ κινδυνεύωσι περὶ τῶν ὅλων, συμμεριζόμενοι τὴν τύχην πάντων τῶν Ἑλλήνων, τῶν πλείστων ἐκ τῶν ὁποίων ὁ βίος ἦτον, διὰ τὰ δεινὰ τῆς τουρκικῆς δεσποτείας, ἀβίωτος. Τῶν τριῶν τούτων νήσων προεξῆρχεν ἡ Ἰδρα κατὰ τὸν πληθυσμὸν, τὸν πλοῦτον, καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν πλοίων, ἀνώτερον ὄντα, κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπαναστάσεως, τοῦ ἀριθμοῦ ὅλων ὁμοῦ τῶν πλοίων τῶν δύο ἐτέρων νήσων, Σπετσῶν καὶ Ψαρρῶν.

Ὁ γυμνὸς οὗτος βράχος, ὁ δικαίως ἐπονομασθεὶς προπύργιον τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, ἔλαβε τὸν σημερινὸν οἰκισμὸν του ἐξ ἀθροίσματος ἀποίκων, οἵτινες, φεύγοντες ὡσεπιτοπλὴ τὴν τουρκικὴν τυραννίαν, κατέφυγαν ἐκ διαφόρων μερῶν, κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας, εἰς τὴν ἄγονον ταύτην νῆσον, ἣτις ὅμως, κατὰ τὰς ἐγγχωρίους παραδόσεις, ἦτον τότε καλὴ διὰ κτηνοτροφίαν, ἰδίως δὲ δι' αἰγοτροφίαν, ὡς οὗσα κατὰ τὸ πλεῖστον αὐτῆς μέρος κατὰφυτος ἐκ πευκῶν.

Διὰ τὸ πρόσφατον τοῦ οἰκισμοῦ, αἱ πλεῖστα τῶν οἰκογενειῶν τῆς Ἰδρας γνωρίζουσι σήμερα τὸν τόπον τῆς καταγωγῆς των. Οἱ πρώτοι ἀποικοὶ—καὶ τοῦτο κατὰ γραπτὰς τινας σημειώσεις τίθεται εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς δεκάτης ἑκτῆς ἑκατονταετηρίδος—ἦσαν ποιμένες τινὲς ἐκ τοῦ ἐν Πελοποννήσῳ Κρανιδίου· καὶ οὗτοι κατώκησαν εἰς τὸ δυτικὸν μέρος τῆς νήσου. Μεθ' ἱκανὰ ἔτη, ἐπῆλθεν ἕτερον ἀποικίαν ἐκ τῆς νήσου Κῦθου, ἐγκατασταθεῖσα εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος.

Ταχέως οἱ μικροὶ οὗτοι πρῶτοι οἰκισμοὶ, εἰς τοὺς ὁποίους προσετίθεντο διαδοχικῶς καὶ χωριστὰ ἐπερχόμεναι οἰκογένειαι, ἠσθάνθησαν ἕνεκα

τῶν πειρατῶν τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ συγκεντρωθῶσι καὶ ὀχυρωθῶσι κατὰ τὸ δυνατόν. Τοῦτο καὶ ἐπραξάν, ἐκλέξαντες ἐκ τοῦ μέρους ὅπου κείται σήμερον ἡ πόλις θέσιν τινὰ ὑψηλοτέρην ὀνομαζομένην, διὰ τὸ εἶδος αὐτῆς, ὡς καὶ σήμερον, Κιάφαν. Οὕτως ἐσχηματίσθη ἡ πυρὴν τοῦ σημερινοῦ οἰκισμοῦ, περὶ τὸν ὁποῖον, ἐξακολουθούσης τῆς ἐπελεύσεως ἄλλων, ἐξετάθη ἡ μετὰ ταῦτα πόλις.

Ἡ ἀνάγκη ἐπίσης μετέβαλε τοὺς ἄνδρας τούτους ἀπὸ ποιμένων εἰς θαλασσοβόλους, διότι βιαζόμενοι νὰ φέρωσι τὴν τροφήν των ἐξωθεν, κατεσκεύασαν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον πλοιάρια, τὰ ὁποῖα ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐναυπήγησαν μεγαλύτερα, μεταχειρισθέντες αὐτὰ, κατ' ἀρχὰς μὲν εἰς τὴν ἀκτοπλοῖαν, μετὰ ταῦτα δὲ εἰς μακροτέρως ναυτιλίας.

Ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις καὶ οἱ ἐξ αὐτῆς πόλεμοι ἔφεραν εἰς τὴν ἀνωτέραν περιωπὴν τὴν αὐξήσιν καὶ τὴν ἰσχύιν τοῦ ναυτικοῦ τούτου. Ἡ ἐκ τῆς ἐμπορικῆς ναυτιλίας ὠφέλεια ἐμετρεῖτο τότε μὲ τὸν πῆχυν τοῦ κινδύνου· ἐδείχθησαν λοιπὸν ἀτράμητοι καταφρονηταὶ τῶν κινδύνων, ἐβελτίωσαν τὸ εἶδος καὶ τὴν κατασκευὴν τῶν πλοίων των, τὰ ὥπλισαν μὲ πυροβόλα πρὸς ὑπεράσπισιν αὐτῶν ἰδίως ἐκ τῶν πειρατῶν τῆς Ἀφρικῆς, καὶ εἰς μὲν τὴν ἄκαρπον νῆσόν των ἔφεραν ἄφθονα καὶ μυθώδη πλοῦτη, ἑαυτοὺς δὲ πρесеσκεύαζαν ἀθλητὰς ἀκαταβλήτους εἰς τὴν θαλασσομαχίαν, μέλλοντας μίαν ἡμέραν νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς τὸν μέγαν ἀγῶνα τῆς πατρίδος.

Τὰ πλοῖά των ὄχι μόνον δὲν ἐναυλόνοντο συνήθως, ἀλλ' οὕτε ναύτας εἶχαν μισθωτούς. Τὸ πλήρωμα ὅλον, καθὼς ὁ πλοίαρχος, καθὼς καὶ ὁ κύριος τοῦ πλοίου καὶ τῶν κεφαλαίων, εἶχαν ὅλοι ἀνάλογα μερίδια ἐπὶ τοῦ κέρδους. Ὁ τρόπος οὗτος τῆς ἐμπορικῆς ναυτιλίας ἔφερε δύο κυρίως λίαν ἐπωφελῆ ἀποτελέσματα· πρῶτον ἐγίνοντο ὅλοι τολμηρότεροι, καρτερικώτεροι καὶ συντελεστικώτεροι εἰς τὴν αἰσίαν ἐκδοκίαν πάσης ἐπιχειρήσεως, καὶ δεῦτερον ἐπενήργει θαυμασίως εἰς τὰ τῆς ἐσωτερικῆς τῆς νήσου κοινωνίας, συνειθίζων τὰς διαφόρους τῶν κατοίκων τάξεις εἰς πολιτικὸν βίον καθ' ὃν δὲν ἀντισταχέτο ἡ πειθαρχία μὲ τὴν ἐλευθερίαν, τὸ δικαίωμα μὲ τὸ καθήκον.

Εὐσέβεια, πατριωτισμὸς καὶ αὐστηρὰ τιμιότης διέκριναν πάντοτε τοὺς νησιώτας τούτους. Ἡ εὐθύτης αὐτῶν περὶ τὰς συναλλαγὰς ἦτον παρορμιακὴ· σπανία ἦτον παρ' αὐτοῖς ἡ χρῆσις τῶν ἀμολογιῶν καὶ τῶν συναλλαγματικῶν· σπανιώτατον, δυσεύροστον τὸ παράδειγμα τῆς ἀρνήσεως συμφωνίας ἢ τῆς ἀθετήσεως διὰ λόγου δοθείσης ὑποσχέσεως.

Οἱ πρόκριτοι τῆς νήσου ἐξήσκηον ἐπὶ τοῦ λαοῦ πατριαρχικῆς διοικήσεως ἐξουσίαν. Ἐβουλεύοντο σοβαρῶς, ἐμβριθῶς· εἰς τὰς πράξεις των εἶχαν

πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ λαοῦ, καὶ σεβασταὶ διὰ τοῦτο ἦσαν αἱ ἀποφάσεις των.

Ὁ Λάζαρος Κουντουριώτης ἦτον εἰς τῶν προκρίτων τούτων· ἀλλ' ὑπερέχων τῶν λοιπῶν κατὰ τὰ προτερήματα καὶ τὸν πλοῦτον, δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐξασκήσῃ ἔκτακτον καὶ ὑπέροχον ἐπιβρῶν, τὴν ὁποῖαν μετεχειρίσθη ὡς οὐδεὶς ἄλλος ἐπωφελῶς ἐπ' ἀγαθῷ τῆς Ἑλλάδος.

Ἐγεννήθη ὁ αἰδιμὸς οὗτος πολίτης κατὰ τὸ ἔτος 1769, τὸ γόνιμον ἐκεῖνο τοσοῦτων διασήμων ἀνδρῶν ἔτος, διότι κατ' αὐτὸ ἐγεννήθησαν ὁ Ναπολέων, ὁ Βελιγικτὸν, ὁ Σιατωβριάν, ὁ Νεύ, ὁ Οὐμβόλδ καὶ τοσοῦτοι ἄλλοι· μετὰ δὲ τῶν λοιπῶν καὶ ὁ ἡμέτερος ἐνδοξὸς ναύαρχος Μιαούλης. Κοινῶς ἐπικρατεῖ ἡ ἰδέα ὅτι ἡ περικληῆς οἰκογένεια τῶν Κουντουριωτῶν κατὰγεται, συμφώνως μὲ τὴν ἐπωνυμίαν τῆς, ἐκ τῶν Κουντούρων τῆς Μεγαρίδος. Ἡ ἰδέα αὕτη εἶναι ἐσφαλμένη, καὶ τὴν ἀπάτην ταύτην ἤρσκειτο ἐνίοτε νὰ καταδεικνύῃ ὁ μακαρίτης Λάζαρος πρὸς τοὺς οἰκείους, διηγουόμενος καὶ τὸ περιστατικόν, τὸ ὁποῖον ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς αὐτήν. Κατ' αὐτὸν, ἡ οἰκογένειά του ἔφερε τὴν ἐπωνυμίαν Ζέρβα, καὶ ἦτον ἐκ τῶν πρώτων οἰκιστῶν τῆς νήσου κρανιδιωτῶν. Πρῶτος μετωνομάσθη Κουντουριώτης ὁ πάππος αὐτοῦ Γεώργιος, ὁ καὶ Χατζῆ Γεώργιος Κουντουριώτης μετέπειτα ἐπονομασθεὶς, μετὰ τὴν ἐπάνοδον αὐτοῦ ἐκ τῶν Ἀγίων τῆς Ἱερουσαλῆμ. Τόπων, διὰ τὴν ἐξῆς αἰτίαν· Ἀποθανόντος τοῦ πατρὸς του, ἔμεινε μετ' ἄλλου πρεσβυτέρου αὐτοῦ ἀδελφοῦ ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς χήρας μητρὸς του· εἶχε δὲ ὁ ἀποθανὼν πατὴρ τῶν φίλων στενὸν καὶ σύντεκνον εἰς Κούντουρα τῆς Μεγαρίδος, ὅστις, μαθὼν τὸν θάνατον τοῦ φίλου του, ὑπήγγειε· Ὑδραν νὰ παρηγορήσῃ τὴν χήραν καὶ τὰ ὄρφανὰ αὐτοῦ· εὐπορος δὲ ὢν καὶ ἄκληρος, ἐζήτησε κατὰ τὴν ἐπάνοδόν του νὰ παραλάβῃ τὸν νεώτερον τοῦ φίλου του υἱόν, καὶ νὰ τὸν κάμῃ μέτοχον τῆς περιουσίας του. Ἡ μήτηρ συγκατετέθη καὶ ὁ νέος ἀπῆλθεν· ἀλλ' ἀποθανόντος μετὰ ταῦτα τοῦ πρεσβυτέρου τῆς υἱοῦ μετεκάλεσεν αὕτη ἐκ Κουντούρων τὸν νεώτερον διὰ νὰ τὸν ἐγκαταστήσῃ ἐν τῇ πατριῇ τῆς Ὑδρας οἰκίαν. Ἐπανελθὼν ὁ νέος, ἐπειδὴ ἔφορε τὴν κουντουριωτικὴν φορεσίαν, ἐπωνομάσθη Κουντουριώτης· ἔμεινε δ' ἔκτοτε εἰς τὴν οἰκογένειαν τὸ ὄνομα τοῦτο, καὶ ἐλησμονήθη τὸ τοῦ Ζέρβα.

Τοῦ Χατζῆ Γεωργίου τούτου ὁ υἱὸς Ἀνδρέας Κουντουριώτης ἐνουμφεῖθη μίαν τῶν θυγατέρων τοῦ Λαζάρου Κοκκίνη, ἀνδρὸς εὐπρωτάτου κατὰ τοὺς χρόνους ἐκεῖνους, καὶ ἡ συγγένεια αὕτη ἔθεσε τὰς πρώτας βάσεις τῆς περιουσίας τῶν Κουντουριωτῶν, ἂν καὶ ἡ λαμπρὰ κατάστασις εἰς τὴν ὁποῖαν πρὸ τῶν ἀρχῶν τῆς ἐπαναστάσεως εἶχε φθάσει εἶναι ἔργον τῶν δύο τελευ-

ταίων ἀδελφῶν Κουντουριωτῶν, Λαζάρου καὶ Γεωργίου.

Ἐδιδάχθη ὁ νέος Λάζαρος εὐδοκίμως τὰ ἐλληνικὰ γράμματα, καθ' ὃν τρόπον τότε ἐν τῇ νήσῳ ἐκείνῃ ἐδιδάσκοντο· καὶ, λαχὼν φύσεως εὐφυοῦς, κατέστησεν ἐπωφελῆ εἰς ἑαυτὸν τὰ μαθήματα ἐκείνα, διότι καὶ καλῶς ἔγραψε καὶ καλῶς ἐλάλει τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν. Ἦναγκάσθη δὲ νὰ καταλίπη, ἀπὸ τῆς ἡλικίας τῶν δεκατεσσάρων ἐτῶν, τὸν παιδικὸν καὶ ἄφροντιν βίον, διότι, τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἀναγκασθέντος, καὶ ἐγκατασταθέντος εἰς Γένουαν, ὅπου μετῆρχετο ἐμπορικὸν βίον, ἔμεινε ὁ νεανίας Λάζαρος διευθύνων τὸν οἶκον αὐτῶν ἐν Ὑδρα, ἀνταποκρινόμενος μετὰ τοῦ πατρὸς του, καὶ συντελῶν εἰς τὴν αὐξησιν τῆς κοινῆς περιουσίας.

Ἦτον τριακονταετῆς περίπου τὴν ἡλικίαν ὅτε ἀπέθανεν ὁ πατὴρ αὐτοῦ, δολοφονηθεὶς, ὡς εἶναι γνωστὸν, κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς τελετῆς τῶν γάμων τοῦ ἰδίου τούτου υἱοῦ του. Καὶ εἰσῆλθε μὲν ὁ φρονεὺς εἰς τὴν οἰκίαν θέλων νὰ φωνεῖσθαι ἕνα τῶν μουσικῶν· ἐφόνευσε δ' ἐν γνώσει τὸν γέροντα Κουντουριώτην ὡς ἐπιπληζάντα καὶ ἀπειλησάντα αὐτόν. Τὸ περιστατικὸν τῆς δολοφονίας ταύτης ἀποτελεῖ μίαν τῶν παθητικωτέρων σαλίδων τοῦ βίου τοῦ μακαρίτου Λαζάρου. Κατ' ἀρχὰς ὑπερίσχυσε τὸ υἱικὸν φίλτρον, καὶ κατεδιώξαν οἱ δύο ἀδελφοὶ τὸν δολοφόνον, κατορθώσαντα νὰ σωθῆ διὰ τῆς φυγῆς· ἐπανελθόντος δὲ τούτου μετὰ πολλὰ ἔτη εἰς Ὑδραν κρυφίως, ἔμαθε τὴν ἐπάνοδον αὐτοῦ ὁ Λάζαρος ἀτραχίως, καὶ ὄχι μόνον, αἰτήσαντα τὴν συγχώρησιν αὐτοῦ διὰ πνευματικοῦ, τὸν ἐσυγχώρησεν, ἀλλὰ καὶ χρηματικῶς τὸν ἐβοήθησε δυστυχοῦντα, καὶ ὑπὸ σύνταξιν τὸν εἶχε κατὰ τὴν μακρὰν του ἀσθένειαν, καὶ θανόντα τὸν ἐνταφίσαεν. Ἐνα μόνον ὄρον ἔθεσεν εἰς τὰς εὐεργεσίας του ταύτας, καὶ τὸν ὄρον τοῦτον τὸν ἠθέλησεν ἀπαράβατον, τὸ νὰ μὴ τὸν ἰδῆ κατὰ πρόσωπον· καὶ ἀληθῶς ποτὲ δὲν τὸν εἶδε. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἠρέσκετο συμβιβάζων ὁ μεγαλόψυχος ἀνὴρ τὰ καθήκοντα αὐτοῦ πρὸς τὴν θρησκείαν καὶ τὴν φιланθρωπίαν μετὰ τὸ καθῆκον τῆς πρὸς τὴν μνήμην τοῦ πατρὸς αὐτοῦ εὐσεβείας.

Ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτοῦ νεότητος ἠγάπησε τὸν ἐνδημικὸν βίον, καὶ, ἐκτὸς δύο ἢ τριῶν συντόμων ταξειδίων, διέμεινε πάντοτε ἐν Ὑδρα· ἀπεδήμησεν ὅμως δις εἰς Κύθηρα παρὰ τὴν θέλησίν του, ἕνεκα πολιτικῶν περιστατικῶν, κατὰ τὸ 1802, νομίζομεν, καὶ τὸ 1817 ἢ 1818, καὶ ἐκτοτε ἐπανελθὼν δὲν ἐξῆλθε πλέον τῆς ἀγαπητῆς του νήσου.

Ἦ ἐν αρχῆς τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως τὸν ἤυρεν εἰς τὴν ἀκμὴν τοῦ πλοῦτου, τῆς ἰσχύος καὶ τῆς δημοτικότητος. Δὲν ἦτον ἐκ τῶν ὑπο-

κινήτων τῆς ἐπαναστάσεως ταύτης καθ' ἣν ἐποχὴν ἐξερράγη, φοβούμενος τὰς συνεπειὰς αὐτῆς διὰ τὸ ἔθνος, καὶ φρονῶν ὅτι ἔπρεπε νὰ παρέλθῃ περισσότερος ἀκόμη καιρὸς ἠθικῆς καὶ ὑλικῆς προπαρασκευῆς. Ἐκραγείσαν ὁμῶς ἄπαξ, τὴν παρεδέχθη, τὴν ἠσπάσθη μετὰ ζήλου, καὶ μετ' ἐπιμονῆς τοιαύτης, ὥστε ἐκήρυξεν, ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς τῆς συμμετοχῆς αὐτοῦ, τὴν τύχην αὐτῆς ἀδιάσπαστον ἀπὸ τῆς τύχης αὐτοῦ, τῆς τύχης τῶν οἰκείων του, τῆς τύχης τῆς μερικῆς του πατρίδος· καὶ εἰς τὴν ἀπόφασίν του ταύτην οὐδέποτε ἐκλονήθη.

Ἦ ἱστορία τῶν πράξεων τοῦ μεγάλου τούτου προεστῶτος τῆς Ὑδρας κατὰ τὴν ἐπανάστασιν, εἶναι δλόκληρος ἡ τῆς ἐπαναστάσεως αὐτῆς ἱστορία. Περιοριζόμεθα λοιπὸν ν' ἀναφέρωμεν περιστατικὰ τινα μόνον, ἐμφαίνοντα τὸν χαρακτῆρά του καὶ τὸ τελεσφόρον τῶν ἐνεργειῶν του.

Ἦτον βεβαίως ἰσχυρὸν ἐλατήριον τῆς ἰσχύος αὐτοῦ ὁ πλοῦτος. Θεωρεῖται ὡς βέβαιον ὅτι ἡ περιουσία τῆς φιλοπάτριδος αὐτῆς οἰκογενείας ἔφθασε, κατὰ τοὺς μετριωτέρους ὑπολογισμοὺς, εἰς τὰς ὀκτακοσίας περίπου χιλιάδας διστήλων· ὅτι δὲ ἐδαπανήθη κατὰ τὰ τρία τέταρτα αὐτῆς σχεδὸν εἰς τὴν ἐπανάστασιν, ἀπόδειξις εἶναι ἡ μετὰ τὴν θάνατον τοῦ ἀειμνήστου Λαζάρου εὑρεθεῖσα εὐτελής χρηματικὴ ποσότης. Εἶναι ἀληθές ὅτι εἰς τὰ ἐθνικὰ βιβλία οἱ Κουντουριώται σημειοῦνται ὡς πιστωταὶ τριακοσίων ὀγδοήκοντα περίπου χιλιάδων διστήλων· ἀλλ' ἐκτὸς διαφορῶν τινῶν κατὰ τὴν ἐκτίμησιν τῶν πλοίων, εἶναι γνωστὸν ὅτι αἱ δαπάναι αὐτῶν δὲν ἦσαν ὅλαι ἐξ ἐκείνων αἰτίας, ἠδύναντο νὰ καταλογισθῶσιν ὡς προκαταβολαὶ εἰς θάρος τοῦ δημοσίου ταμείου. Ἐνεργῶν λοιπὸν ὁ ἀειμνήστος Λάζαρος ὡς ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας, τοῦ ἀξιοτίμου ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἀπονέμοντος πάντοτε εἰς αὐτὸν μετὰ τῶν πρωτείων καὶ τὴν ἀπεριόριστον τῆς κοινῆς περιουσίας χρῆσιν, καὶ ὑπερτερῶν ἐπὶ πολὺ τῶν λοιπῶν φιλογενῶν ἐπίσης προκρίτων κατὰ τὴν περιουσίαν, ἦτον ἐλευθεριώτατος, ἀλλὰ καὶ φρονιμώτατος περὶ τὴν χρῆσιν αὐτῆς. Εἰς τὴν παραμικρὰν περιττὴν δαπάνην ἦτον ἐγανθίος μέχρι φειδωλίας· ὅπου δὲ ἐνόμιζε πρέπον νὰ δαπανήσῃ, ἐδαπάνῃ ἀφθῶνως καὶ σχεδὸν ἀσυλλογίστως. Οὕτως ἐπλήρωσέ ποτε ὑπὲρ τὰς πενήκοντα χιλιάδας διστήλων ἐν διαστήματι τεσσάρων μηνῶν.

Ἀπατάται ὅμως ὅστις ἤθελε νομίσει ὅτι ἡ πανίσχυρος αὐτοῦ ἐπιβρῆ προήρχετο μόνον ἐκ τοῦ πλοῦτου, διότι ἡ φύσις τὸν ἐπροίκισε μὲ ἕνα τῶν ἡγεμονικῶν ἐκείνων χαρακτῆρων, οἵτινες ἐπιβάλλουν σεβασμὸν καὶ ὑποταγὴν εἰς τὰ πλήθη· χαρακτῆρα ἀρχαϊκὸν, μεγαλοπρεπῆ, διαλάμποντα ἐν τῇ ἀπλότητι τοῦ ἤθους καὶ τῇ λιτότητι τοῦ βίου του. Οὕτως ἔσυρε πάντοτε μετ' ἑαυτοῦ τὸν λαόν, χωρὶς ὅμως νὰ θυσιάσῃ

τίποτε οὔτε ἐκ τῶν ἀρετῶν οὔτε ἐκ τῆς ἀξιοπρεπείας του.

Ἦτον ὁ δημοκρατικώτερος μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν τῶν ἀριστοκρατικῶν οικογενειῶν τῆς νήσου, καὶ τοῦτο ἴσως ἀπετέλει τὴν μεγαλύτερην δύναμιν του· ἀλλ' ἦτον τοιοῦτος ἐκ πεποιθήσεως ἀρχῶν καὶ φιλολαῶν διαθέσεως, καὶ ποτὲ δὲν ἠθέλησε νὰ μεταχειρισθῆ τὴν ὑπεροχὴν του εἰς βλάβην τῶν συναδέλφων του προκρίτων, τῶν ὁποίων ἐτίμα τὴν ἀξίαν. «Ὅτε, ἐπὶ τῆς στάσεως τοῦ Ἀντωνίου Οἰκονόμου, κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως, ὁ λαὸς, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ τολμηροῦ τούτου δημαγωγοῦ, κατεφέρετο ἐμμανῶς κατὰ τῶν προκρίτων, μηδὲν ἄλλον σεβόμενος ἐκτὸς τοῦ Λαζάρου Κουντουριώτου, ὁ ῥηθεὶς δημαγωγὸς ἐπρότεινε εἰς αὐτὸν νὰ παραιτήσῃ τοὺς ἄλλους εἰς τὴν τύχην των, καὶ νὰ ἐνωθῆ μετ' αὐτοῦ, ἄρχων μόνος πολιτικῶς τῆς Ἰδρας, ἐκείνου περιοριζομένου εἰς τὴν κατὰ τὸν πόλεμον θαλασσαρχίαν· ἀλλ' ὁ Κουντουριώτης ἀπέρριψε μετ' ἀγνακτικῆσεως τὴν πρότασιν, ἀποκριθεὶς γενναίως ὅτι ἐπεθύμει νὰ συμμερισθῆ τὴν τύχην τῶν ὁμοίων του.

Τοιοῦτό τι ἠκολούθησε καὶ ἔτη τινὰ μετὰ ταῦτα. Συνέβη τότε, εἰς δημοτικὴν τινα συνέλευσιν, νὰ ἐξαγριωθῆ ὁ λαὸς κατὰ τῶν προκρίτων, καὶ, ἀχαλίνωτος γενόμενος, νὰ ψηφίσῃ παραχρῆμα τὴν ἐκπτώσιν αὐτῶν ἐκ τοῦ συμβουλίου καὶ τὴν ἀντικατάστασίν των ὑπὸ ἴσου ἀριθμοῦ ἐκ τῶν ἀσημοτέρων δημεγερετῶν πάντοτε ὅμως ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Λαζάρου Κουντουριώτου. Οἱ πρόκριτοι φρονηθέντες ἔφυγαν.—*Μὴ φεύγετε, τοὺς εἶπεν ὁ Κουντουριώτης, ἢ ταχέως θέλετε ἐπιστρέψαι* ὑποχωρῶν δὲ, ὡς συνείθιζεν ὁσάκις ἐβλεπεν ὅτι ἔπρεπε πρὸς ὦραν νὰ ὑποχωρήσῃ, ἐδέχθη νὰ συνεδριάσῃ μετὰ τῶν δώδεκα ἢ ἕνδεκα, νομιζομεν, ἀσήμενων ἐκείνων ἀνθρώπων· κατέλαβε δὲ τὴν κατωτέραν θέσιν, ἐνῶ ἐκείνοι αὐθαδῶς ἐπροκάθησαν αὐτοῦ. Ἀρξάμενης τότε τῆς διασκέψεως, ἐζήτησαν ἐκείνοι νὰ λαλήσῃ ὁ Κουντουριώτης· ἀλλ' οὗτος ἀπεκρίθη ὅτι, ἐπειδὴ αὐτὸς εἶναι τοῦ παλαιοῦ συμβουλίου, τοῦ ὁποίου αἱ γῶμαι δὲν ἐθεωρήθησαν αἰκαταλληλότεραι, εἰς αὐτοὺς, παριστάνοντας τὸ ἐπικρατοῦν φρόνημα, ἀνήκει νὰ λαλήσῃ καὶ πρῶτοι καὶ τελευταῖοι. Οὕτως, αὐτοῦ σιωπῶντος, ἔπασαν ἐκείνοι εἰς ἔριδας καὶ λογομαχίας, καὶ διελύθησαν κακοὶ κακῶς. Τὴν ἐπαύριον, γενομένης ἐν τῷ μεταξὺ καὶ τῆς δεύσης ἐνεργείας, μετέβαλε γνώμην ὁ λαὸς· ἐξαναστὰς κατὰ τῶν νέων συμβούλων, ἀποκαταστήσας δὲ τοὺς παλαιούς, ἀπέβαλε τοὺς νέους τῆς ἀρχῆς, καὶ ἤθελε τοὺς κακοποιήσῃ, ἂν δὲν ἀνελάμβανε τὴν υπεράσπισίν των ὁ ἴδιος Κουντουριώτης.

Δυσαρεστηθεὶς ἄλλοτε ὁ λαὸς, δὲν ἤθελε νὰ δώσῃ ναύτας διὰ τὴν μελετωμένην ἐκστρα-

τείαν τῆς Σάμου· ἐπρόκειτο περὶ τῆς ἐκστρατείας ἐκείνης, καθ' ἣν ἠρίστευσεν ὁ ἔνδοξος Σαχτούρης. Ἡ συνέλευσις ἦτον θορυβώδης, ὁ λαὸς ἐπετίθετο κατὰ παντὸς ἀντιλέγοντος, ὅτε ἠγέρθη ἀταράχως ἐκ τῆς ἔδρας αὐτοῦ ὁ Κουντουριώτης. «Ὅσοι δὲν θέλουν, εἶπεν, ἄς μὴν ὑπάγουν, ἀλλὰ καὶ ὅσοι θέλουν, διατί θὰ ἐμποδίσθουν; Καιρὸς εἶναι νὰ ὑπηρετήσουν ὡς ναῦται ὅσοι τοῦλάχιστον ἕως τώρα δὲν ὑπηρετήσαν, καὶ ἐγὼ πρῶτος εὐχαρίστως ἐμβαινὼ νὰ ὑπηρετήσω.» Καὶ, ταῦτα λέγων, ὤρμησε νὰ ἐξέλθῃ τῆς συνέλευσεως. Ψιθυρισμοὶ μετανόιας ἠγέρθησαν παραχρῆμα, καὶ ὁ λαὸς, ζητήσας συγχώρησιν, ἀνεκάλεσε τὴν προτέραν του ἀπόφασιν.

Ἦντοσ ποτὲ, ὡς εἶναι γνωστὸν, πολυαριθμοὺ στρατοῦ τῆς ξηρᾶς ἐν Ἰδρα εἰς προφύλαξιν αὐτῆς ἀπὸ ἐχθρικής ἀποβάσεως, ἕρις σφοδρὰ ἠγέρθη μίαν τῶν ἡμερῶν μεταξὺ στρατιωτῶν καὶ κητοίκων, καὶ ἡ ἕρις μετεβλήθη ταχέως εἰς τρομερὸν ἐμφύλιον πόλεμον. Οἱ στρατιῶται ὠχυρώθησαν εἰς διαφόρους οἰκίας, ὁ λαὸς ἔτρεχεν εἰς τὰ ὄπλα, τὰ ἐν τῷ λιμένι πλοῖα ἦσαν ἔτοιμα νὰ πυροβολήσωσι, καὶ ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμήν ἔμελλε ν' ἀρχίσῃ φονικωτάτη συμπλοκή. Τριακόσιοι περίπου τῶν στρατιωτῶν ἐπολιορκουνοτο ἐντὸς τοῦ Μοναστηρίου, καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ λαοῦ μέρος, ἐπισωρευθὲν ἐκτὸς αὐτοῦ, τοὺς ἐπολιορκεῖ. Τὸν κίνδυνον τοῦτον ἰδὼν ὁ Λαζάρος Κουντουριώτης κατήλαθε μόνος τῆς οἰκίας του καὶ ἐπλησίασεν εἰς τὸ μαινόμενον ἐκεῖνο πλῆθος. Ἄμα αὐτοῦ ἐμφανισθέντος, ἐφάνη θέαμα παράδοξον καὶ ἀπροσδόκητον. Αἱ φωναὶ εἰσῆγσαν, τὸ πλῆθος ἐσχίσθη εἰς δύο, ἀφῆσαν εὐρὸ διάστημα ἐν τῷ μέσῳ, δι' οὗ εἰσῆλθεν ὁ σεβαστὸς ἀνὴρ, ὅστις, λαλήσας τὰ δέοντα καὶ πρὸς τὰ δύο διαμαχόμενα μέρη, τὰ ἐσυμφιλίωσεν εὐθύς, καὶ μετέβαλεν ἐν ἀκρῆϊ τὰ πάντα εἰς εἰρήνην.

«Ὅλοι ὅσοι ἔτυχαν νὰ γνωρίσωσιν ἐκ τοῦ πλησίον τὸν ἐξαίσιον τοῦτον ἀνδρα, καὶ νὰ τὸν ἰδῶσιν ἐν μέσῳ τοῦ λαοῦ τῆς Ἰδρας, ἐφύλαξαν ἐξάπαντος τὴν βαθυτέραν ἐντύπωσιν τοῦ ἀπειρορίστου ἐκείνου σεβασμοῦ ὅστις πανταχοῦ τὸν ὑπεδέχετο. Ὁ Κῦρ Λάζαρος ἦτον φωνὴ μαγικὴ διεγείρουσα πανταχοῦ τὴν εὐλάβειαν. Ὅτε, μετὸ κομβολόγιον εἰς τὰς χεῖρας, τὸν ἐβλεπαν σεμνῶς καὶ ὀπωσοῦν κυρτῶς προσερχόμενον, κἀνεῖς δὲν ἔμενε καθήμενος, καὶ βαθυτάτη σιωπὴ προηγίτο καὶ εἶπετο αὐτοῦ. Καὶ ἦτον ἄξιος κατὰ πάντα τῶν ἐκτάκτων τούτων τιμῶν.

Ἦτον ἀνὴρ ἐνάρετος, καὶ θεοσεβῆς εἰς ἄκρον· πρῶτος καὶ ἦπιος τὴν καρδίαν, ἦσυχος καὶ ἀτάραχος τὸ ἦθος, γλυκὺς καὶ λιτὸς τὴν συμπεριφορὰν, βραχὺς καὶ ἐμβριθῆς τοὺς λόγους, ἀπτότητος μέχρι στωϊκῆς ἀπαθείας εἰς ὅλα τὰ εἶδη τῶν κινδύνων, οὐδόλως ἐκδικητικὸς.

Ἀνεφέρμεν τὴν ὑψηλὴν αὐτοῦ διαγωγὴν πρὸς τὸν φονεὰ τοῦ πατρὸς του. Αὐτὸς ὁ ἴδιος, κατὰ

τὰς θουελλωδεστέραις τῆς ἐπαναστάσεως ἡμέρας, ἐκινδύνευσε νὰ γείνη θύμα δολοφονίας. Ἡ μέθη ἄρα γέ ἢ μισητότερόν τι πάθος ἐκίνησε τὴν δολοφόνον χεῖρα; Ὁ ἴδιος ἠγάπησε νὰ ρίψῃ κάλυμμα ἐπὶ τοῦ πεπραγμένου, ἀπεποιήθη γενναίως τὴν φρουρὰν, τὴν ὁποῖαν ὁ λαὸς ἠθέλησε νὰ συστήσῃ δι' αὐτὸν κατὰ τὴν περίστασιν ἐκείνην, εἰπὼν μεγαλοπρεπῶς ὅτι φρουρὰ αὐτοῦ εἶναι ἡ ἀγάπη ὅλου τοῦ λαοῦ τῆς Ἰδρας, καὶ μετὰ καιρὸν φανερωθέντα τὸν αὐτουργὸν τῆς ἀποπείρας, καὶ ζητήσαντα νὰ ἐμφανισθῇ ἐνώπιόν του καὶ νὰ τοῦ ζητήσῃ συγχώρησιν, συγκατετέθη νὰ τὸν δεχθῇ ὑπὸ τὸν ὄρον τοῦ νὰ μὴ δώσῃ κάμμιναν ἐξήγησιν περὶ τῆς πράξεώς του, καὶ ἂν ἀκόμη ἐνόμιζεν ὅτι εἶχε νὰ δώσῃ τοιαύτην.

Εἶχε γλυκεῖαν καὶ ἱλαρὰν τὴν μορφήν· αὐτὴ τοῦ ἢ σωματικῆ ἔλλειψις, ἢ στέρησις τοῦ ὀφθαλμοῦ του, ἂν ἐβλαπτεν ἀφ' ἑνὸς τὴν ἁρμονίαν τοῦ προσώπου του, ἐδίδεν ἀφ' ἑτέρου χροιάν τινα θελκτικῆς μελαγχολίας καὶ, οὕτως εἰπεῖν, ταπεινοφροσύνης εἰς τὴν φυσιογνωμίαν του, ἐκλύουσαν ἔτι μᾶλλον τὴν συμπάθειαν καὶ τὸ σέβας τῶν ἀνθρώπων. Ἐφύλαττεν ἄκραν ἀπλότητα, ἀλλὰ καὶ ἄκραν καθαριότητα εἰς τὴν ἐνδυμασίαν· εἶχε δὲ εἰς τοιοῦτον βαθμὸν τὴν ἀρχαϊκὴν ἐκείνην προσοχὴν εἰς τὴν τήρησιν τῆς ἐξωτερικῆς τοῦ σώματος ἀξιοπρεπείας, ὥστε κἀνεὶς ποτὲ δὲν τὸν εἶδε διατρίβοντα ἐπὶ πολὺ εἰς συμποσιακὴν εὐθυμίαν.

Ἦτον φίλος καὶ λάτρις τῆς ἀληθείας τόσον ἔνθερμος, ὥστε κἀνὲν ἐλάττωμα δὲν ἐσύσταεν τόσον κακῶς ἀνθρωπὸν τινα πλησίον του, ὅσον τὸ ψεῦδος. Εἰς τὴν ιδιότητά του ταύτην ἀποδίδεται ἡ ἀρχὴ τῆς ὀλίγης αὐτοῦ πρὸς τὴν κυβέρνησιν τοῦ μακαρίτου Καποδιστρίου συμπαθείας· ὁ νοῦς του δὲν ἠδύνατο νὰ συμβιβασθῇ μετὰ τὴν εὐθύτητα τοῦ ἀνθρωπίνου χαρακτῆρος τὸ περιστατικὸν τοῦ ὅτι ἐξουσίαι, δεκτὴ γενομένη ὑπὸ ῥητούς τινας ὄρους, ἐτηρήθη μὲν αὐτὴ, δὲν ἐτηρήθησαν δὲ συγχρόνως καὶ οἱ ὄροι ὑπὸ τούτοις ἑδῶθη.

Σολοικισμὸν πολιτικὸν τοιοῦτον ἐβλεπε μετὰ ταῦτα καὶ εἰς τὴν πρὸ τῆς Γ' τοῦ Σεπτεμβρίου ἐποχῆν, διὰ τὰς δοθείσας περὶ Συντάγματος κατὰ τὸ 1832 ὑποσχέσεις.

Ἡ περὶ τῆς ἰδιωτικῆς του τιμιότητος ὑπόληψις ἦτον γενικὴ, ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος. Ὅτε οἱ μοναχοὶ τοῦ Ἁγίου Ὁρους, κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐπαναστάσεως, μετέφεραν τὰ πολυτιμότερα κειμήλια τῶν ἐκεῖ ἱερῶν μοναστηρίων εἰς τὴν Ἑλλάδα, διὰ νὰ τὰ σώσωσιν ἐκ τῶν κινδύνων τῆς τουρκικῆς ἐισβολῆς, εἰς τὸν Λάζαρον Κουντουριώτην ἐλθόντες τὰ παρέδωκαν πρὸς φύλαξιν.

Ἠγάπα περιπαθῶς τὴν οἰκογένειάν του, ἀλλ' ἢ πρὸς τὴν πατρίδα του ἀγάπη του ἦτον το-

σαύτη, ὥστε καὶ τὴν οἰκογένειάν του αὐτὴν ἦτον ἔτοιμος κατὰ πάσαν στιγμὴν νὰ τὴν θυσιάσῃ χάριν καὶ τοῦ μικροτέρου συμφέροντος τῆς πατρίδος. Τοῦτο δὲ ἤρεσκετο καὶ νὰ τὸ λέγῃ συχνάκις. Ἐν ὄρα κινδύνου πολλάκις ἐπροτράπη νὰ τὴν στείλῃ εἰς ἀσφαλὲς μέρος. Τοῦτο ἠδύνατο νὰ τὸ κάμῃ ἀκατακρίτως, ἀλλὰ ποτὲ δὲν τὸ ἀπεφάσισε, διότι δὲν ἠθέλεν, ὡς ἔλεγε, νὰ δειλιάσῃ ἐκ τούτου ὁ λαὸς.

Πειθόμενος ὅτι, αὐτοῦ ἀποχωροῦντος, ἡ Ἰδρα ἐσκορπιζέτο, σκορπιζομένης δὲ τῆς Ἰδρας, ἢ ἐπανάστασις κατεδάλλετο καὶ διελύετο ἀφύκτως, κατενόησε ταχέως ὅτι ἢ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ θέσις του ἦτον θέσις σκοποῦ ἀκινήτου, φυλάττοντος ἐμπεδωμένην τὴν ἐπανάστασιν ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ βράχου τῆς Ἰδρας. Ὅθεν ἐκώφευσε εἰς πάσαν περὶ φυγῆς προτροπήν, καὶ κατέβηκε πάσαν προσπάθειαν εἰς ματαίωσιν παντὸς τοιοῦτου σχεδίου. Μίαν φορὰν ἤμωι ἐκινδύνευσε σπουδαίως νὰ ἰδῇ ματαιουμένους τοὺς ἀγωνάς του, καὶ τὴν ἀπώλειαν τῆς ὅλης πατρίδος βεβαίαν. Ἦτον κατὰ τὸ 1826, ὅτε ἡ Ἑλλὰς ἐθρήνηε τὴν πτώσιν τοῦ Μεσολογγίου, ἢ Πελοπόννησος, ἐκτὸς ὀλίγων τινῶν φρουρίων, ἐβλεπε πανταχοῦ περιφερομένης τὰς φάλαγγας τοῦ Ἰσραήμου, καὶ ἢ εἰς Ἰδραν ἀπόβασις ἐμελετᾶτο καὶ παρεσκευάζετο μετὰ κρότου. Τότε δὲν ἦσαν μόνοι οἱ εὐποροὶ, οἱ θέλοντες νὰ σωθῶσι διὰ τῆς φυγῆς· ὁ φόβος διεδόθη εἰς τὸν λαόν, ὠργανίσθη ἐν ἀκαρεῖ παμπληθῆς συνέλευσις εἰς τὴν θέσιν τὴν λεγομένην Σπιτάλια, καὶ ὅλοι σχεδὸν οἱ πανταχόθεν συβρέοντες ἤρχοντο μὲ σκοπὸν νὰ συζητήσωσιν, ὅχι περὶ τοῦ ἂν πρέπη νὰ μείνωσιν ἢ νὰ φύγωσιν, ἀλλὰ περὶ τοῦ τρόπου καὶ τῶν μέσων τῆς φυγῆς. Τὴν σκηνὴν ταύτην γνωρίζομεν ἐκ μάρτυρος ἀυτόπτου. Προσεκλήθη εἰς τὴν συνέλευσιν καὶ ὁ αἰδιμὸς Λάζαρος, καὶ ἐλθόντα τὸν ὑπεδέχθησαν μετὰ τῆς συνήθους εὐλαβείας. Ἐδόθη εἰς αὐτὸν πρῶτον ὁ λόγος, ἀλλὰ δὲν ἠθέλησε νὰ λαλήσῃ, καὶ ἔμεινε σιωπῶν μετὰ τοῦ πολλὰ ἐβρέθησαν καὶ ἡ φυγὴ ἀπεφασίσθη. Τότε μόνον, λαβὼν τὸν λόγον· «Κατεῦδιδον, εἶπεν, ἀδελφοί· εὐχομαι νὰ εὐτυχῆσθε εἰς τὴν ξένην γῆν, καὶ καλὴν ἀντάμωσιν εἰς τοῦτον ἢ εἰς τὸν ἄλλον κόσμον. Ἐγὼ, ἢ οἰκογένειά μου, οἱ συγγενεῖς μου, οἱ πλοίαρχοί μου καὶ αἱ οἰκογένειαι τῶν πλοίαρχων μου, δὲν ἔχομεν σκοπὸν νὰ μεταποτίσωμεν.» Οἱ λόγοι οὗτοι ἠλέκτρισαν διὰ μίαν τὰ πλήθη· αἱ φωναί· «Καὶ ὅλοι ἡμεῖς δὲν φεύγομεν, — κἀνεὶς δὲν φεύγει», ἀντήχησαν εἰς τὸν ἄερα. Καὶ τῷ ὄντι κἀνεὶς δὲν ἔφυγε, καὶ ἡ Ἰδρα ἐσώθη, καὶ ἐσώθη ὁλόκληρος ἢ Ἑλλὰς διὰ τῆς ἀποφάσεως ἐκείνης.

Ὅστις σταθμίση καλῶς τὴν ἀξίαν τῆς πράξεως ταύτης, καὶ τὰς συνεπείας τὰς ὁποίας ἐναντία ἀπόφασις ἠθέλεν ἔχει, δύναται νὰ ἐξηγήσῃ καὶ διὰ τούτου τὴν ἀκλόνητον τοῦ αἰδι-

μου Λαζάρου ἐπιμονὴν εἰς τὸ νὰ μὴ χωρισθῆ οὐδὲ στιγμὴν τῆς Ἰδρας, ἀπεκλίναντος πᾶσαν πρότασιν περὶ προεδρείας εἰς ἐθνικὰς συνελούσεις καὶ εἰς τὴν κεντροικὴν κυβέρνησιν, ὅπου πολλάκις προσεκλήθη. Ἀλλὰ ποῖα ἄρα γε ὑπῆρξεν ἡ αἰτία δι' ἣν, καὶ μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν πραγμάτων, ἐτήρησε μέχρι θανάτου τὴν αὐτὴν ἀπόφασιν, μηδέποτε θελήσας νὰ ἐξέλθῃ τῆς γῆς ἐκείνης τῆς γεννήσεώς του; Χωρὶς νὰ ἐμβῶμεν εἰς λεπτομερεῖς περὶ τούτου ἐρεύνας, ἀς θαυμάσωμεν τὴν ἀπόφασίν του ταύτην, ἥτις πάντοτε πρέπει νὰ ἐστηρίζετο εἰς γενναίας αἰτίας. Ἄς ἀποδώσωμεν εὐλαβῶς χάριν εἰς τὴν μνήμην του ὅτι, προνοῶν ὑπὲρ τῆς ἰδίας ἀξιοπρεπείας, διετήρησε δι' ἡμᾶς καὶ διὰ τοὺς ἀπογόνους ἡμῶν τὴν γιγαντώδη τοιοῦτου ἀνδρὸς τῆς ἐπαναστάσεως ἡμῶν μορφήν καθ' ὅλην τὴν λαμπρότητα τῶν μεγάλων ἡμερῶν τῆς. Ἀκροσφαλῆς εἶναι πάντοτε τῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν ἡ τύχη. Ὁταν τὸ ἀπόγειον τῆς δόξης των δὲν ταυτίζεται μετὰ τὸ ἀπόγειον τῶν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἡμερῶν των, ὅταν ὁ θάνατος δὲν τοὺς ἀρπάξῃ κατὰ τὴν στιγμὴν αὐτὴν τῆς μεγαλητέρας ἐπὶ τῆς γῆς εὐκλείας των, δυσκόλως αἰ μετὰ ταῦτα ἡμερικῶν διατηροῦνται εἰς τὸ αἰθέριον ἐκείνο ὕψος ὅπου ἄπαξ ἀνεβιβάσθησαν διὰ τῶν πράξεών των, καὶ συνήθως προστρέθονται εἰς τὴν πεζότητα τοῦ κοινοῦ βίου. Ὁ ἀληθῶς θαυμάσιος ἀνὴρ, τοῦ ὁποῦο μακαρίζομεν τὴν μνήμην, κατώρθωσε ν' ἀποφύγῃ τὸν σκόπελον τοῦτον· ἔμεινε ὡς ὁ ἥρωας ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἐνόσω διεδραμάτιζε τὸ μέγα τῶν πράξεων αὐτοῦ δράμα, καὶ μετὰ ταῦτα ἀφανῆς ἀπεχώρησεν εἰς τὰ παρασκήνια, ἀπαλλάξας ἡμᾶς καὶ τὸν κόσμον τοῦ λυπηροῦ θεάματος μεγάλου ἀγωνιστοῦ, ἀναγκαζομένου νὰ λαλήῃ περὶ τῶν βιωτικῶν ἀναγκῶν τοῦ.

Ἐν Ἰδρᾷ, ἐντὸς τῆς οἰκίας του, τὸν ἐπισκέφθησαν ὁ κυβερνήτης Καποδίστριας, ἡ ἀντιβασιλεῖα, καὶ δις ἢ τρίς ὁ βασιλεὺς Ὁθων. Μὲ τὰ ὑψηλὰ ταῦτα πρόσωπα ἐλάλησε πολλὰ περὶ πατρίδος, τίποτε δὲ περὶ ἑαυτοῦ. Πρὸ τῆς τελευταίας αὐτοῦ μετὰ τοῦ βασιλέως συνεντεύξεως, ἡ σύζυγός του ἐπέμενε παρακαλοῦσα αὐτὸν νὰ λαλήσῃ πρὸς τὴν Α. Μ., ζητῶν στάδιον διὰ τοὺς υἱούς του. «Δὲν λαλῶ, εἶπε, περὶ προσωπικοῦ ζητήματος· δὲν χαλῶ τὸ ἐδικόν μου στάδιον διὰ τὸ στάδιον τῶν υἱῶν μου.» Ὑψηλοὶ λόγοι, ζωγραφοῦντες ζωηρῶς τὸν ἄνδρα καὶ τὸν χαρακτῆρά του!

Περὶ τὰ ἔσχατα ὅμως τοῦ βίου του, ὑπέβαλεν ἔγγραφον αἰτήσιν εἰς τὸν Βασιλέα, ζητῶν ὡς μόνον παρὰ τῆς Α. Μ. χάριν νὰ τὸν διαδεχθῆ ὁ πρεσβύτερος υἱός του εἰς τὴν Γερουσίαν.

Ἠσύχως καὶ καρτερικῶς διήγων, ζῶν μὲ μόνας τὰς ἀναμνήσεις τοῦ παρελθόντος, καὶ ὑποφέρων ἀγογγύστως τὴν στέρησιν τῆς παρουσίας του,

Θυσιαθεῖσαν ὀλόκληρον σχεδὸν ὑπὲρ τῆς πατρίδος, καθὼς ὑπέφερεν ἄλλοτε τὸν θάνατον τῶν προσφιλῶν του τέκνων, διετήρει ὑγιεῖν μέχρι τινὸς ἀγαθὴν. Ἐνόσησε κατὰ τὸ 1839 τὴν δεινὴν νόσον τῆς δυσουρίας· ἀλλ' ἴαθη τότε μετ' ὀλίγον ἐντελῶς. Νοσήσας δὲ πάλιν κατὰ τὸ 1849, εἶδεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐλαττωμένας τὰς δυνάμεις του· αἰ αἰσθήσεις του ἐξησθένους, ἐκυρτώθη ὀλοτελῶς, καὶ ἐν ἔτος πρὸ τοῦ θανάτου του δὲν ἐγνοώριζετο πλέον. Ἀφιέρωσας δὲ τὰς τελευταίας φροντίδας του εἰς τὸν Θεόν, καὶ ἐκπληρώσας τὰ χριστιανικὰ του καθήκοντα, ἀπέθανεν ἐν εὐσεβείᾳ κατὰ τὴν 6 ἰουνίου τοῦ 1852, ἀφήσας μνήμην χρηστοῦ ἀνδρὸς καὶ μεγάλου πολίτου ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις διέταξε πενθηφορίαν ἐπὶ πέντε ἡμέρας διὰ τὸν θάνατόν του· εἴκοσι δὲ ἡμέρας μετὰ τὴν ἀποβίωσιν αὐτοῦ, τὸ ἐξῆς ἔγγραφον ἐξεδίδοδο ἐκ τῶν γραφείων μεγάλης τιμῆς ἐξωτερικῆς κυβερνήσεως·

«Πρὸς τὸν κύριον Βαρόνον Φῶρθ Ῥουάν,
πρέσβυν πληρεξούσιον τῆς Γαλλίας ἐν Ἀθήναις κτλ.

Ἐν Παρισίοις, τὴν 8 ἰουλίου 1852.

Ἐμαθα μὲ λύπην τὸν θάνατον τοῦ Λαζάρου Κουντουριώτου, τὸν ὁποῖον ὑμεῖς ὀνομάζετε δικαίως πρῶτον πολίτην τῆς Ἑλλάδος. Δὲν ἐλησμονήθησαν εἰς τὴν Γαλλίαν ὄλαι αἰ θυσίαι τὰς ὁποίας ἔκαμε διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ τόπου του, καὶ γίνομαι τὸ ὄργανον τῆς κυβερνήσεως τοῦ πρίγκιπος προέδρου, ἐπιφορτίζων Ἰμᾶς νὰ ἐκφράσσετε εἰς τὴν οἰκογένειάν του τὴν λύπην ἡμῶν διὰ τὸ ὁποῖον ὑπέστη δυστύχημα.

Ὁ γραμματεὺς τῆς ἐπικρατείας ὑπουργός
τῶν ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων

(Ἰ. Π. γ.) M. TYPGOT.»

Ὁὕτως ἐξέλιπεν ὁ χρηστός, ὁ φιλόπατρις, ὁ μέγας οὗτος ἀληθῶς τῆς Ἑλλάδος πολίτης, ὅστις πολὺ δικαιότερον παρὰ τὸν περιφανῆ ἔκεινον ἱταλὸν Κοσμᾶν τὸν Μεδίκην, μὲ τὸν ὁποῖον εἶχε πλειστάς ὁ χαρακτῆρ αὐτοῦ ὁμοιότητας, ἠδύνατο νὰ ὀνομασθῆ *Πατὴρ τῆς Πατρίδος*. Ὁ αἰδιδιμος Λάζαρος Κουντουριώτης εἶχεν ἰδιάζουσαν καὶ ἔξοχον ἀρετὴν τὸν πατριωτισμὸν, πατριωτισμὸν μέγαν, ἐνθερμον, ἀληθῆ, ἀνυπόκριτον. Εἶθε, ἀναπολοῦντες τὴν ἱεράν μνήμην του, νὰ αἰσθανθῶμεν διατρέχον τὰς φλέβας ἡμῶν τοῦ πατριωτισμοῦ τὸ βίγος! τοῦ ἀληθοῦς πατριωτισμοῦ, τοῦ πατριωτισμοῦ τῶν φρενῶν καὶ τῆς καρδίας! Ὁ πατριωτισμὸς τὸν ὁποῖον πολλάκις σήμερον δεικνύομεν, εἶναι πατριωτισμὸς ἐπιδειξέως, πατριωτισμὸς τῶν χειλέων. Ἄν, θερμαινόμενοι εἰς τὴν ἀνάμνησιν τῶν ἀρετῶν τῶν ἐνδόξων ἡμῶν ἀνδρῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων διαπρέπει ὁ Λάζαρος Κουντουριώτης, αἰσθανθῶμεν τὸν ἀληθῆ πατριωτισμὸν, ζητοῦντες ἀληθῶς τὰ συμφέροντα καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς πατρίδος, πᾶσα διχοφροσίνην περὶ τὴν ἐκτίμη-

σιν αὐτῶν θέλει μεταξὺ ἡμῶν ἐκλείψει, καὶ ὁ Θεὸς ὁ Ὑψίστος, ὁ Θεὸς, ὁ διὰ θαυμάτων σώσας τὴν Ἑλλάδα, θέλει μᾶς δείξει τὴν ὁδόν.¹

ΟΙ ΒΡΑΣΙΛΙΑΝΟΙ ΜΥΡΜΗΚΕΣ

Ἐν ταῖς διηγήσεσι καὶ ταῖς περιγραφαῖς τῶν νεωτέρων περιηγητῶν σπουδαιότατην, καὶ διακαίως, κατέχει θέσιν ἡ φυσικὴ ἱστορία. Οὐδ' ὑπάρχει, δυνάμεθα εἰπεῖν, περιηγητῆς μὴ ἐπιχειρήσας ν' ἀνγκαιώσει τοῖς ἀναγνώσταις αὐτοῦ παρατηρήσεις περὶ τῆς ζωολογίας καὶ τῆς βοτανικῆς τῶν χωρῶν, ἐν αἷς διέτριψεν. Οὕτω δ' ἡ ἐπιστήμη ἐπλουτίσθη, καὶ οἱ εἰδικῶς ἐγκύπτοντες εἰς τοὺς διαφόρους αὐτῆς κλάδους ἔχουσιν ἄφθονον ὕλην μελέτης.

Ὅπως ἀρκεσθῶμεν εἰς ἀντικείμενον τῆς σπουδῆς τῶν φυσικῶν φαινομένων σχετικῶς περιωρισμένον, (καίτοι οὐδὲν θεωρεῖται μικρὸν καὶ εὐκαταφρόνητον ἐν τῇ ἐπιστήμῃ), ἀναφέρομεν ὅτι ἡ ἐντομολογία πλεῖστα ὀφείλει ἀπὸ τινος εἰς τὰς ἀκριβεῖς περιγραφὰς τῶν περιηγητῶν. Ἰδίως ὅμως σημαντικὰς ἐκαρπώσατο ὠφελείας ἐκ τῶν περιηγητῶν ἐκείνων οἵτινες ἦσαν συγχρόνως καὶ ἐξοχοὶ ἐπιστήμονες, οἷος ἦν ὁ διάσημος Ἀγκασιζ, οὗ τὸν πρό τινος ἐπελθόντα θάνατον θρηνοῦσιν ἡ τε Ἑλβετία, ἡ γενέθλιος αὐτοῦ χώρα, καὶ ἡ Ἀμερικὴ, ἡ θετὴ αὐτοῦ πατρίς.

Ἀναγκασθεὶς ἐκ τῆς ἐπισφαλοῦς καταστάσεως τῆς υγείας του νὰ διακόψῃ τὴν σειρὰν τῆς διδασκαλίας του ἐν τῇ Νέᾳ Κανταβριγίᾳ (New-Cambridge), ἠδυνήθη νὰ ἐξερευνησῇ τὴν Βρασίλιαν, χάρις τῇ γενναιοδωρίᾳ πλουσίου τινὸς Ἀμερικανοῦ. Ἡ ἔκθεσις τῆς περιηγήσεώς του, ἀρξαμένης κατ' Ἀπρίλιον 1865 καὶ περαιωθεῖσης μηνὶ Ἰουλίῳ 1866, ἐγράφη μετ' ἐπιστημονικῆς ἀκριβείας καὶ γλαφυρότητος ὑπὸ τῆς συντρόφου τοῦ μεγάλου φυσιοδίφου, κυρίας Ἀγασσιζ.

Μεταξὺ τῆς πληθῆος τῶν πληροφοριῶν, τῶν ἐν τῷ συγγράμματι τούτῳ περιεχομένων, οὐχὶ ἀνάξια περιεργείας εἰσὶ τὰ περὶ λευκομυρμηκῶν. Τὰ ἐντομα ταῦτα εἰσὶ πολυπληθέστατα οὐ μόνον ἐν τῇ μέσῃ Ἀφρικῇ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Νοτίᾳ Ἀμερικῇ, ἧς κατακλύζουσι τὰ δάση. Ἡ κυρία Ἀγασσιζ ἀναφέρει περὶ τούτων πρὸς τοὺς ἄλλοις καὶ τ' ἀκόλουθα:

«Συνώδευον τὸν κ. Ἀγασσιζ εἰς ἐκδρομὴν του τινὰ πρὸς ἐξερεύνησιν τῶν ὑπὸ τῶν κοπιμ (τερμῆτων) κατασκευασμένων φωλεῶν ἀποτελοῦσι δ' αὐταὶ λοφίσκον ἐνὸς καὶ πλέον μέτρου διαμέτρου ἐπὶ ἐνὸς ἢ δύο μέτρων ὕψους. Αἱ φωλεαὶ αὐταὶ εἰσὶ στερεώταται καὶ σκληραὶ ὡς βράχοι. Ἐν γένει κτίζονται περὶ παλαιὸν κορμὸν δένδρου ἢ χονδρὸν στέλεχος, ἅτινα χρησι-

μεύουσιν ἀντὶ θεμελίων. Ἐν τῷ ἐσωτερικῷ ὑπάρχουσιν ἀπέραντοι λαβυρινθοειδεῖς διάδρομοι, ὧν αἱ πλευραὶ εἰσιν ἐκτισμέναι διὰ μεμαστημένου καὶ ἐξυμωμένου χώματος, στερεοῦ ὡς τὸν μεμαστημένον χάρτην. Πάντα δὲ ταῦτα εἰσιν ἐλαφρότατα καὶ εὐθραστα λίαν, μόλις δ' ἀφαιρεθῇ ὁ ἐξωτερικὸς φλοιὸς, ὅστις ἔχει πάχος δεκαπέντε περίπου ὑπεκατομέτρων, ἀμέσως καταρρέουσι τὰ λοιπὰ μέρη. Εἴσοδος ἐξῶθεν δὲν ὑπάρχει, ἀλλ' ἐκκρίζωσαντες ἕνα τῶν τοιούτων λοφίσκων, ἀνεκαλύψαμεν ὅτι ἡ βᾶσις αὐτῶν ἦν διάτρητος ἐξ ὀπῶν φερουσῶν εἰς ὑπογείους στοάς. Τὸ ἔνδον βριθεὶ κατοίκων διαφόρων εἰδῶν ἄλλοι μὲν εἰσὶ μικροὶ καὶ ὑπόλευκοι, ἄλλοι δὲ παχύτεροι καὶ μαῦροι, ὧν ἡ μελανόξανθος κεφαλή ἐστιν ὠπλισμένη δι' ἰσχυροτάτων χηλῶν καὶ εἰς πάσας τὰς φωλεὰς εὔρομεν ἕνα ἢ δύο λευκοὺς τὸ χρώμα, ἐξωγκωμένους, παχυτάτους, διαφέροντας τὰ μέγιστα τῶν ἄλλων κατὰ τε τὸ μέγεθος καὶ τὴν ὕψην, πιθανῶς δὲ βασιλίσσας αὐτῶν. . . .

Ἀἱ φωλεαὶ τῶν κοπιμ διαφέρουσι πολὺ τῶν φωλεῶν τῶν σαουβάς. Οἱ τελευταῖοι ἀνοίγουσιν εὐρείας ἐξωτερικὰς εἰσόδους καὶ δρύττους τὸ ἔδαφος. Αἱ μακροὶ αὐτῶν ὑπόγειοι στοαὶ ἐκτείνονται ἔστιν ὅτε εἰς μεγάλην ἀπόστασιν. Ὅταν ἀνάπτωσι πῦρ εἰς τινα τῶν εἰσόδων πρὸς καταστροφὴν τῶν ἐν τῇ φωλεᾷ ἐντόμων, ὁ ἐκ διαφόρων ὀπῶν, ἀπεχουσῶν πολλάκις ἀλλήλων πεντακόσια μέτρα, ἐξερχόμενος καπνὸς δεικνύει πόσοι ὑπόνομοι εἰσὶν ὑπεσκαμμένοι ὑπὸ τὸν λόφον, καὶ καθίστησι δῆλον ὅτι αἱ μικροσκοπικαὶ ἐκεῖναι ὑπόγειοι σύριγγες συγκοινωνοῦσιν ἀλλήλαις.

Ἄδύνατον νὰ μὴ καταληφθῇ ὑπὸ ἐκπλήξεως βλέπων τις τὰς λεγεῶνας ἐκεῖνας τῶν μυρμηκῶν βαδίζουσας ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, ἣν ἐχάραξαν αὐτοὶ οὗτοι, διὰ τῆς ἐκ τῆς πορείας αὐτῶν τριβῆς τοῦ ἐδάφους. Οἱ ἐρχόμενοι σχεδὸν καθ' ὁλοκληρίαν καλύπτονται ὑπὸ τὰ τεμάχια τῶν φύλλων, ἅτινα φέρουσιν, ἐν ᾧ οἱ καταθέσαντες τὴν συγκομιδὴν των ἐπιστρέφουσιν ἐν σπουδῇ εἰς τὴν ἐργασίαν. Φαίνεται δὲ ὅτι ὑπάρχουσιν καὶ τινες ἐξ αὐτῶν τρέχοντες τῆδε κἀκείσε, οἵτινες δύσκολον εἶναι νὰ ἐννοήσῃ τις τί κάμνουσιν, ἐκτὸς ἐὰν ἐκπληροῦσι χρέη ἐπιστατῶν, ἐπιβλέποντες τοὺς ἄλλους. Ἡ εἰκασία αὕτη βεβαιοῦται ἐκ τινος ἀνεκδότου, ὅπερ Ἀμερικανὸς τις ἐνταῦθα διαμμένων μοὶ διηγήθη. Ὁστος εἶδε ποτε ἕνα τὴν περιέργων ἐκείνων μυρμηκῶν σταματῶντα ἔτερον μύρμηκα, ὅστις ἐπέστρεψε κενὸς εἰς τὴν φωλεάν, τιμωροῦντα αὐστηρῶς αὐτὸν καὶ ἐξαποστέλλοντα ἐκ νέου εἰς τὸ δένδρον, ἀναμφιβόλως ὅπως ἐκπληρώσῃ τὸ καθήκον του. Οἱ μύρμηκες σαουβάς εἰσι μάστιγες τῶν καφεῶνων, δυσχερῆστα δ' εἶναι ἡ καταστροφὴ αὐτῶν.»

Ὡς ἐκ τῶν ἀνωτέρω ὀλίγων στίχων καταφαίνεται, οἱ βρασιλιανοὶ μύρμηκες παρουσιάζουσιν

1. Ἐκ τοῦ λόγου τοῦ κ. Ε. Α. Σίμου, τοῦ ἐκφωνηθέντος εἰς τὸν Ἀθῆνας μνημόστηνον τοῦ Λαζάρου Κουντουριώτου, τῇ 21 Σεπτεμβρίου 1851.